

EROS AND THANATOS IN REBREANU'S WORK (JAR, GORILA, CRĂIȘORUL HORIA)

Raluca – Nicoleta Uilean (Isciuc)

PhD. Student, University of Medicine, Pharmacy, Science and Technology of Târgu Mureș

Abstract: Liviu Rebreanu showed his true value as a playwright, novelist, columnist, but consecrated himself mainly through his mastery as a novelist. The various literary genres he tries, reveal the writer's need to always be another through every page. Rebreanu sought, in fact, his great fulfillment, with the ultimate gift of interpreting life and reality, always looking at them from another angle. His novels are often descriptions of passionate events with tragic outcomes.

Keywords: literature, prose, novel, eros, thanatos

Situată cronologic în perioada interbelică, proza lui Liviu Rebreanu, se constituie din acumulări succesive în timp, debutând cu proze scurte, ale căror teme au fost uneori dezvoltate în romane, până la creațiile sale fundamentale de raftul I: *Ion*, *Pădurea spânzuraților*, *Răscoala* și de raftul al II-lea: *Adam și Eva*, *Ciuleandra*, *Crăișorul Horia*, *Amândoi*, *Gorila* și *Jar*. Astfel, trăiri sufletești ca: neliniștea, obsesia, muștrările de conștiință sau prezentarea gândurilor omului aflat în fața morții, fac din prozatorul de față, ctitorul romanului românesc modern. Scriitorul este și el un demiurg, zămislind lumi și oferind mereu criticii, noi unghiuri de interpretare.

Jar

Romanul *Jar* apare în anul 1934, moment în care Rebreanu era deja consacrat în proza românească. Deși se încadrează în seria romanelor de raftul al II-lea, *Jar* se bucură încă de la început, de numeroase ediții și de un remarcabil succes, concurând astfel cu scrieri precum *Ion* sau *Răscoala*. Modificările succesive ale titlului dezvăluie percepția autorului asupra sentimentului de iubire. Titluri ca: „*Mojarul iluziilor*, *Pojarul iluziilor* sau *Jar*”¹, încadrează dragostea în categoria bolilor incurabile. Prin titlul său sugestiv, romanul ne îndeamnă la reflecții asupra temei ratării.

Subiectul romanului o prezintă pe Liana Rosmarin, frumoasă și cochetă, ființă care își stăpânește perfect propria personalitate, dar pe care nu o preocupă dragostea. Portretul fetei împrumută unele note din picturile neorenascentiste: *Ochii ei însă fascinau prin culoarea lor albastră închisă cu reflexe violete, adumbriți de lungi gene blonde ca într-un cuib de aur*. Iubirea apare în *Jar*, întrupându-se în Dandu, un tânăr ofițer, a cărui prezență stârnește curiozitatea fetei. Tânăra percepe încă de la început o anumită îndepărtare din partea

¹ Gheorghe Glodeanu, *Liviu Rebreanu: Ipostaze ale discursului epic*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2001, p. 230

ofițerului și obișnuiește a-l judeca cu orice ocazie, „neputându-și ascunde însă, o anumită stare de farmec”². Liana reprezenta pentru Dandu, nada care trebuia dobândită, într-un timp cât mai scurt, „fiind o piesă de colecție a feminității burgheze”³. Putem observa și în această scriere neobosita plăcere a romancierului de a căuta modalități de expresie a maladiei dragostei, realizând și de această dată, o analiză minuțioasă a pasiunii. Introducerea lui Dandu, viitorul logodnic, se face prin metoda rebreniană obișnuită, a răului prevestitor. Ne este prezentată relația dintre tânăra fecioară Liana (studentă la Litere) și necizelatul ofițer. Ea era naivă și încrezătoare, el superficial, dornic de o aventură ca oricare alta. Liantul dintre cei doi era dansul, care „devenea un pretext de îmbrățișare prelungită. Dansând, încolăcea brațul peste mijlocul ei și o strângea atât de tare, că Liana își simțea sânii striviți de pieptul lui. În același timp, pe spatele decoltat palma lui fierbinte, uscată, se plimba ca o mângâiere ascunsă care nu-și găsește locul”⁴.

Cei doi se deosebeau și prin pregătirea lor intelectuală, el un grosolan, iar ea, plină de idealuri, obișnuind să petreacă ore în șir în camera sa, meditănd. *Jar* este un roman al sinuciderii. Liana, tânăra fată burgheză, este sedusă de ofițer, părăsită și condusă în cele din urmă la moarte. Rebreanu ilustrează prin această tragică poveste de dragoste, o psihologie a seducerii. Cei doi nu aveau ce să-și vorbească atunci când rămâneau singuri, între ei nu exista decât o animalică atracție trupească. Tânăra studentă la Litere, este învinsă în cele din urmă, de această iubire prefăcută, iar nopți de-a rândul, o surprindem urcând nerăbdătoare în apartamentul lui Dandu, devenind naiva posesie a acestuia. Putem cu ușurință, să o asemănăm cu Madamé Bovary, deoarece își fixează țelul, asupra unui personaj fără scrupule, care în cele din urmă o va distruge. Femeia iubită „reprezintă în acest roman vârful unui triumfi erotic”⁵. Caracterul personajului Dandu, îl încadrează pe acesta, în tipologia personajelor slabe, iar „diminutivul, Dănduț, cu care îl alinta Liana, nu reprezintă decât infantilitatea bărbatului, care fuge din calea pasiunii adevărate”⁶.

Tânăra ajunge să controleze cele două tipuri de relații: cu Dandu, un venerat și cu Alistar (un funcționar care practică birocrăția în cele mai mici detalii), actualul său logodnic. Personajele masculine nu sunt prezentate în cele mai mici detalii, ci sunt văzute mai degrabă prin prisma personajului feminin. Acest triumfi amoros dă o notă de modernitate scrierii rebreniene. Romanul *Jar* reprezintă eșecul unei pasiuni fecioarești, care o determină pe Liana să încerce o altă variantă, și anume, căsătoria cu Alistar, vechiul său pretendent, mult mai în vârstă decât ea, dar capabil să-i ofere o poziție socială importantă. Iubirea lipsește de data aceasta, din partea Lianeii, iar căsătoria cu Alistar, îi pare tinerei fete fără sens. Dandu caută și el o relație de supraviețuire, pe care o descoperă în brațele Angelei Gavrilăscu, un personaj neinteresant, care-i oferă protecția dorită.

Jar este, așadar, un roman cu subiect monden, înfățișând o nouă latură a prozei erotice, prezetând suferința dragostei tainice a Lianeii Rosmarin, fiica unui funcționar onorabil, care se transformă treptat, în ofranda lui Victor Dandu. *Jar*, această scriere a femeii

² Liviu Malița, *Alt Rebreanu*, Editura Cartimpex, Cluj-Napoca, 2000, pp. 214-216

³ *Ibidem*, p. 221

⁴ Lucian Raicu, *Liviu Rebreanu*, Editura pentru Literatură, București, 1967, pp. 262-265

⁵ Liviu Malița, *Op. cit.*, p. 219

⁶ *Ibidem*, p. 221

înșelate, sortită nefericirii, o prezintă pe Liana, care își pune capăt zilelor, săvârșind o crimă pasională.

Sfârșitul romanului prezintă femeia copleșită de sentimentul singurătății, care parcă îi sfâșie sufletul. Un Don Juan în adevăratul sens al cuvântului, este acela care va fi capabil să potolească iubirea stărnită și trebuie să remarcăm, că în romanul de față, un astfel de personaj este absent. *Jar* rămâne așadar, „un poem al eternului Eros”⁷, așa cum îl numește Al. Piru.

Gorila

Romanul *Gorila* (1938) ilustrează cele două lumi pe care Rebreanu le intersectează în operele sale, o lume a politicii și o altă lume, cea a virtuților omenești. Prozatorul transcrie aspectele politice ale vremii, confirmându-și totodată starea de osteneală a minții, motiv pentru care, critica vremii situează scrierea pe raftul romanelor eșuate. *Gorila*, acest roman „cu titlu simbolic, se transformă într-o autentică frescă a zbuciumatei vieți politice dintre cele două războaie mondiale”⁸. Proza are în centrul său, figura complexă și orgolioasă a lui Toma Pahonțu, gazetar și personalitate politică, susținător al regimului fascist. Se căsătorește mai întâi cu Virginia, femeia angelică, fără capricii, care se aseamăna cu Nadina din *Răscoala*, fiind preocupată doar de aspectul ei, privindu-se ore în șir în oglindă. Personajul este unul bilateral, jucând pe două tabere, cea a politicii și cea a eroticii. Este cucerit de Cristiana, soția lui Belcineanu, ministru de interne și membru al partidului național. Pasiunea pentru doamna Belcineanu, îi va anihila ambițiile și îi va destrăma familia. *Gorila* este de fapt pseudonimul politicii, în cursele căreia, personajele își macină destinele.

Autorul nu-i îngăduie protagonistului să-și dezvolte caracterul de om politic, „făcându-l să se îndrăgostească de soția ministrului de interne”⁹. Toma Pahonțu s-ar fi încadrat în totalitate, în tipologia arivistului adevărat, dacă nu s-ar fi încurcat sentimental cu doamna Belcineanu. Iubirea are aici rolul unei bariere, între protagonist și interesele sale politice. Erosul este redat, în cazul de față, prin femeia stranie cu ochi verzi, care stăpânindu-l pe Pahonțu, întruchipează „tipul personajului fatal rebrenian”¹⁰.

Acest principiu al cuplului etern, sugerează posibilitatea salvării prin iubire, romanul preschimbându-se dintr-unul politic, într-unul de natură metafizică. Personajul este unul ambițios, pe care soarta îl prăbușește în final, din dorința de a-și apăra femeia iubită. Așa cum notează criticul G. Călinescu, Balzac obișnuia să-și înzestreze eroii, cu „ambii politice, mondene, financiare”¹¹, calități pe care le dobândește și Toma Pahonțu. Un alt personaj care împiedică ascensiunea gazetarului este Dolinescu, fruntașul unei organizații politice, care îi cere ajutorul acestuia. Pahonțu îl trădează pe adversar, acesta fiind prețul pentru care Cristiana Belcineanu, slăbiciunea sa, ar putea obține divorțul de soțul ei. Pahonțu se prăbușește în cele din urmă, din dorința de a-și apăra iubita, fiind împușcat de un susținător al lui Dolinescu. Urmărind înălțarea și prăbușirea unui singur erou, romancierul caută să

⁷ Al. Piru, *Istoria literaturii române de la început până azi*, Editura Univers, București, 1981, p. 306

⁸ Gheorghe Glodeanu, *Op. cit.*, p. 200

⁹ Al. Piru, *Op. cit.*, p. 307

¹⁰ Lucian Raicu, *Op. cit.*, p. 277

¹¹ G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Editura Semne, București, 2003, p. 652

remarce sistemul intim al unei societății, așadar, Toma Pahonțu devine un alt ăter égo al protagonistului din *Ion*, transpus într-o lume a orașului.

Crăișorul Horia

Scrierea face parte din „tripticul ardelean format din *Crăișorul Horia*, *Ion* și *Pădurea Spânzuraților*”¹², așa cum este încadrat de criticul Nicolae Gheran. Elementul comun al acestor opere, este reprezentat de drama datoriei care se îmbină cu pasiunea pentru pământ. Povestirea se concentrează nesemnificativ, pe raportul dintre clasele sociale, părăsind frământările ardelenilor și axându-se pe intriga sentimentală, care ocupă primul plan în roman.

Prozatorul realizează cu detaliile unui maestru, portretul crăișorului, om înțelept și demn, care parcurge pe jos traseul până la Viena, pentru a cere dreptul românilor la împărăție. Prima imagine a crăișorului, îl prezintă pe acesta în așteptarea evenimentelor, timp în care toți îl credeau plecat. Aflăm că încă din tinerețe îi plăcea să cunoască oamenii și lumea. Oamenii din comună l-au trimis mereu pe Horia în căutarea dreptății, romanul devenind astfel povestea unei copleșitoare încarnări a ideii de jertfă în trupul unui om.

Din amintirile crăișorului apare întâlnirea cu o femeie frumoasă, cu chip angelic, care devine obsesia acestuia, având efecte și în timpul răscoalei. Prozatorul ne conturează din nou, imaginea erosului fără soluție. Crăișorul conștientiza că visul este unul zadarnic, însă nu putea renunța cu ușurință la el.

Rafaela, această tânără de o frumusețe rară, era fiica unui nobil ungar, între cei doi existând deosebiri de ordin social și național. Crăișorul era urmărit neîncetat de imaginea domniței inaccesibile. Rebreanu aduce prin acest roman ideea tristeții erotice, abisurile memoriei, realizând astfel, figura romantică a eroului național. În portretul fetei, se distinge din nou, acea pasiune rebreniană pentru descrierea ochilor ființei iubite, ce ilustrează o profundă erotică a privirii: „o domniță frumoasă ca o zână din povești, subțire și mlădioasă ca firul de trestie tânără, cu niște ochi negri, mari și umezi, adumbriți de gene lungi și leneșe”¹³. Pe parcursul scrierii, imaginile femeii dorite se intercalează cu cele ale răscoalei, conturând ideea unei erotici violente. Întâlnim în acest roman câteva elemente caracteristice mitului cuplului etern, tânăra domniță îl recunoaște pe Crăișor, fără să-l fi văzut vreodată, revelând fiorul destinului comun citit în priviri. Se conturează ideea metafizică a imposibilității atingerii. Putem asemăna întâlnirea celor doi predestinați, cu una dintre întâlnirile episodice din romanul *Adam și Eva*.

Ultima scenă a romanului expune cruda executare a personajului principal. Crăișorul zărește din nou chipul femeii iubite, dar și de această dată atingerea celor doi nu este posibilă. Moartea pentru Horia, avea valoarea unei regăsiri. Sufletul condamnatului trecea astfel prin moarte, într-o lume metafizică a regăsirii ființei sortite, a împlinirii cuplului etern. *Crăișorul Horia* reprezintă o mântuire a neamului, în care „jertfa se regăsește în cartea destinului

¹² Nicolae Gheran, *Tânărul Rebreanu*, Editura Albatros, București, 1986, p. 20

¹³ Liviu Rebreanu, *Crăișorul Horia. Ciuleandra*, Editura Eminescu, București, 1985, p. 27

irevocabile”¹⁴. Nici în acest roman iubirea nu-și împlinește aspirațiile, opera rebreniană fiind dominată de o nălucire a cuplului etern.

Într-o măsură mai mică sau mai mare, toate femeile remarcabile din romanele lui Rebreanu, indiferent de poziția lor socială, se aseamănă între ele ca farmec, putându-se spune că marele nostru scriitor realist și-a construit în fiecare roman al său, un ideal statornic de feminitate.

Concluzii

Rebreanu creează romanul modern, într-o epocă în care literatura română căuta surse noi de inspirație, în speță citadine. Aceste romane păstrau însă, structura caracteristică primelor decenii ale secolului: asuprirea națională și drama țărănească. Rebreanu „reușește să demonstreze faptul că nu este doar un scriitor de factură balzaciană, ci un scriitor total, care încearcă să se impună prin cele mai noi și mai diverse formule epice, acest efort constant de înnoire alcătuind o emblemă indiscutabilă a modernității”¹⁵.

Liviu Rebreanu a arătat adevărata sa valoare ca dramaturg, nuvelist, cronicar, dar s-a consacrat mai ales prin măiestria sa de romancier. Genurile literare felurite pe care le încearcă, ne dezvăluie nevoia prozatorului de a fi mereu altul, prin fiecare pagină. Prozatorul a căutat de fapt, desăvârșirea, marea sa împlinire, având darul suprem de a interpreta viața și realitatea, privindu-le mereu din alt unghi. Romanele rebreniene sunt, de cele mai multe ori, descrieri ale unor evenimente pasionale, cu deznodământ tragic.

Bibliografie

Bibliografia operei

Rebreanu, Liviu, *Crăișorul Horia, Ciuleandra*, Editura Eminescu, București, 1985

Rebreanu, Liviu, *Gorila*, Editura Litera Internațional, București, 2012

Rebreanu, Liviu, *Jar. Amândoi*, Editura Litera Internațional, București, 2012

Bibliografia critică

Biblioteca critică, Liviu Rebreanu, Antologie, prefață și aparat critic de Paul Dugneanu, Editura Eminescu, București, 1987

¹⁴ *Biblioteca critică, Liviu Rebreanu*, Antologie, prefață și aparat critic de Paul Dugneanu, Editura Eminescu, București, 1987, p. 150

¹⁵ Gheorghe Glodeanu, *Op. cit.*, pp. 98-99

Călinescu, G., *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Editura Semne, București, 2003

Gheran, Nicolae, *Tînărul Rebreanu*, Editura Albatros, București, 1986

Glodeanu, Gheorghe, *Liviu Rebreanu. Ipostaze ale discursului epic*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2001

Malița, Liviu, *Alt Rebreanu*, Editura Cartimpex, Cluj-Napoca, 2000

Piru, Al., *Istoria literaturii române de la început până azi*, Editura Univers, București, 1981

Rachieru, Adrian Dinu, *Liviu Rebreanu - Utopia erotică*, Editura Augusta, Timișoara, 1997

Raicu, Lucian, *Liviu Rebreanu*, Editura pentru Literatură, București, 1967